

Adnan Kadrić i Alma Omanović-Veladžić, *Bužim u osmanskim dokumentima: popis stanovništva 1851. godine*. Bužim: BZK “Preporod” Bužim, 2024, 510 str.

Knjiga *Bužim u osmanskim dokumentima: popis stanovništva 1851. godine* monografija je koja jasno pokazuje da je Bosanska krajina sa svim svojim pojedinačnim mjestima, nemjerljivo važno geografsko područje u historiji Bosne i Hercegovine. Svjesni smo da ovom području historičari ne pridaju dovoljno pažnje, ali i da se takva situacija postepeno u posljednjim godinama mijenja. Dokaz tome je i ova monografija koja u mnogome popunjava prazninu, ali i otvara mogućnosti za mnogobrojne druge teme na koje prevedeni popis u njoj ukazuje.

Ogroman rad i trud koji su autori uložili jasno se iščitava na preko 500 stranica monografije. U osnovi monografija je podijeljena na tri dijela: prvi – *Osvrt na Bužim u osmanskim dokumentima*, drugi nosi naslov – *Popis stanovništva Bužima iz 1851. godine* i treći dio koji predstavlja *Prevod popisa stanovništva Bužima 1851. godine*.

Prvo poglavlje na 202 stranice detaljno ukazuje na historiju Bužima, ali i ostalih važnih utvrda u Bosanskoj

krajini od 15. pa sve do 19. stoljeća. Autori kreću od prvih osvajanja utvrde Bužim, ne iznoseći samo do sada poznate podatke o osvajanju utvrde Bužim i o njegovom statusu posebnog sandžaka ili dijela Bosanskog sandžaka. Kadrić i Omanović-Veladžić su vrlo vješto analizirali, a zatim i komparirali navedene podatke s dostupnim izvorima. Tamo gdje je građa dozvoljavala donijeli su nove zaključke, a gdje je ostala neka dilema u potpunosti su je iznijeli. No oni se nisu ograničili samo na Bužim. Na prvim stranicama, pored upoznavanja s osvajanjem utvrde Bužim u 16. stoljeću, doznajemo veoma važne podatke i o osvajanju ostalih utvrda poput Krupe, Stine, Peći i drugih. Pored toga u prvom poglavlju možemo saznati veoma važne informacije o diplomatskoj borbi za prevlast unutar Bužimske tvrđave. Posebno je interesantno da su Austrijanci nudili Mehmed-paši Sokoloviću novac kako bi on isposlovaio da im se vrate utvrde Bužim i Cazin.

Posebnu pažnju autori su posvetili popisima posadnika utvrde Bužim

iz 1586. i 1590. godine, upoznavši nas s njihovim imenima, titulama, ali i visinom plaća. Zatim je analiziran popis utvrde Bužim s početka 17. stoljeća kao i iz godina 1616, 1626. i 1627. godine te je napravljena komparacija s prethodnim popisima u broju, plaćama i vjerskoj pripadnosti posadnika unutar zidina.

U prvom dijelu monografije, također, doznajemo i osnovne podatke o sumarnom popisu finansija iz 1646. godine, ruznamdže defteru iz 1675–78, joklama defteru iz 1683, defterima koji su bili dostupni autorima, a u kojima se navode podaci za Bužim krajem 17. stoljeća kao i hudunami iz 1699. godine. Potrebno je naglasiti da su podatke iz ovih deftera autori analizirali, te prikazali kroz tabele i grafikone. Nakon toga upoznajemo se s Bužimom u 18. i prvoj polovini 19. stoljeća. Iz mnogobrojnih dokumenata koje su autori koristili doznajemo koji je bio broj posadnika u bužimskoj utvrdi, ali i koja je bila važnost Bužima za očuvanje mira u kamengradsko-bihačkom kadiluku.

Moramo napomenuti da se ovdje ne radi o pukoj statistici, nego da u tekstu doznajemo i konkretna imena posadnika što u mnogome dočarava vrijeme i prostor življenja. Na samom kraju prvog poglavlja napravljena je

tabela zanimanja kojima se bavilo stanovništvo Bužima sredinom 19. stoljeća te broj stoke i poljoprivrednih kultura koje su se uzgajale na tom području. Želja autora da upoznaju čitaoca sa svim do sada poznatim popisima Bužima jasno se uočava u ovom dijelu monografije.

Drugo poglavlje predstavlja analizu i osvrt na popis stanovništva iz 1851. godine za područje Bužima. Ovaj izuzetno važan popis odnosi se na teritorij cijelog Bosanskog ejaleta, ali je, nažalost, samo djelimično preveden i publikovan. Popis je obuhvatio sve muslimansko i nemuslimansko muško stanovništvo, ali je napravljen po kućama te je u njemu navedeno srodstvo ukućana i godine rođenja/starosti kao i lični opis. Ovi podaci su izuzetno važni za mnogobrojna pitanja koja su u našoj historiografiji ostala nepoznata. Na prve 23 stranice drugog poglavlja, autori analiziraju popis stanovnika i detaljno iznose bogatstvo podataka koje ovaj popis nudi. Doznajemo koliko osoba nosi isto prezime, koja je starosna dob stanovnika Bužima i okolnih sela Lubarda, Konjodor, Dobro Selo, Radoč i Čava.

Važno je istaći da monografija sadrži grafikone kroz koje su prezentovani podaci koje ovaj popis pruža

do najsitnijih detalja. Tako saznajemo kakav je fizički izgled stanovnika, koliko su visoki, kakve boje im je brada ili su golobradi poput stanovnika Dobrog Sela i Radoča gdje niti jedan muška osoba nije imala bradu, ali je zato većina njih imala žučkaste brkove.

Kako sami autori naglašavaju originalni popis iz 1851. godine je razdvojio muslimane i nemuslimane, ali su ih oni u monografiji ujedinili, s time da je popis prema mjestima gdje žive muslimani ostao prvi, a nakon toga je prezentovan i popis nemuslimanskih sela Bužima.

Treći dio monografije donosi prijevod popisa stanovništva Bužima iz 1851. godine. Autori su dosljedno i u potpunosti prezentovali popis stanovnika tačno kao što je i napravljen 1851. godine čime su omogućili svim zainteresovanim da samostalno analiziraju i kompariraju podatke, ali i pronađu nekog svog pretka.

Knjiga pored navedenog sadrži i kompletan naučni aparat: *Uvod*, *Rječnik termina*, *Pojašnjenje skraćena*, *Popis izvora i literature* i *Indeks prezimena iz popisa stanovništva 1851. godine*.

Kadrić i Omanović-Veladžić su se zaista potrudili da iznesu mnoštvo podataka, ujedine sve do sada poznate informacije, rasprave, upitne detalje iz historije Bužima i sve to kompariraju i argumentovano prezentuju. Pored toga svi popisi predstavljeni su kroz mnogobrojne tabele i grafikone čime su komplikovani statistički podaci u mnogome pojednostavljeni. Monografija je, također, obogaćena faksimilima originalnih dokumenata čime je i šira javnost dobila mogućnost uvida u iste.

Na kraju, možemo samo pohvaliti ovaj nemjerljivo vrijedan doprinos bosanskohercegovačkoj historiografiji koji, ne govori samo o popisu iz 1851. godine nego sažima sve popise i sve podatke koji su do sada poznati i koji se nalaze u T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı u Istanbulu, a imaju bilo kakvu poveznicu s Bužimom. U nadi da će se naći još poneki entuzijasta koji će prevesti i ovako detaljno prikazati popis iz 1851. godine za gradove koji do sada nisu publikovani, ovu monografiju toplo preporučujemo, ne samo naučnoj nego i široj javnosti koja želi doznati nešto više o Bužimu, Krajini, ali i Bosni u osmanskome periodu.

Hana Younis